

Kovács János Mátyás (szerk.): A zárva várt Nyugat

KULTURÁLIS GLOBALIZÁCIÓ
MAGYARORSZÁGON

2000–Sík Kiadó, Budapest, 2002.
553 old., 3400 Ft (2000 Könyvek)

A globalizációs témakörök közül az utóbbi években a kulturális folyamatoké vonta magára a kutatók – szociológusok, antropológusok, politológusok, eszme- és elmélettörténészek – kitüntetett figyelmét. A Kovács János Mátyás – mint szerkesztő és szerző – által útjára bocsátott gyűjtemény hazai első fecske mivoltában fontos könyvnek számít, a *Népszabadság* kétszer is hírt adott róla (először a könyvbemutató alkalmából 2003. február 17-én, majd ismertetést is közölt Almási Miklóstól 2003. április 12-én). Mint tudvalévő, Kovács János Mátyás több mint egy évtizede foglalkozik Budapesten és Bécsben a közép- és kelet-európai rendszerváltozást és átmenetet megelőző és kísérő eszmei áramlatokkal, különösen a közgazdaság-tudományban, s eközben több kutatást indított útjára, több konferenciát szervezett, és elismerésre méltó publikációs tevékenységet folytatott.

Hangsúlyoznunk kell: a jelen kötet hátterében nem közgazdasági, hanem kulturális folyamatok igen széles spektrumát átfogó kutatások állnak. Mint az előszóból kiderül, a szerző ez alkalommal számos diszciplína művelőiből egy Globus Kör nevű kutatócsoportot szervezett, mely több éven át rendszeres összejöveteleken beszélte, vitatta meg, hasonlította vagy csiszolta össze kutatásainak és elmélkedéseinek eredményeit. Amint részben az előszóból megtudható, ennek a társaságnak a törekvései összehozták a jeles bostoni szociológus, Peter L. Berger és a hazánkban is nevezetes Harvard-professzor, Samuel P. Huntington programjával, akik végül tíz országban szerveztek hason-

ló kutatásokat a Pew Charitable Trust bőkezű támogatásával. Némi konferenciázás és egyeztetés után a ropant érdekes országtanulmányok az Egyesült Államokban jelentek meg (Berger, Peter L.–Huntington, Samuel P. (eds.): *Many Globalizations. Cultural Diversity in the Contemporary World*. Oxford University Press, New York, 2002.), a Magyarországról szóló rész szerzője Kovács János Mátyás volt. Bevezetésül még érdemes elmondani, hogy a kulturális globalizáció egyik elméletét Berger alkotta meg, mégpedig a globalizálásban részt vevő fontosabb kultúrák (és részben szociológiai hátterük) meghatározásának kísérletével. Négy ilyen kultúrát különített el: a gazdasági (pénzügyi) és politikai hatalmasságokat reprezentáló davosi kultúrát; a megfelelési törekvésekkel jellemezhető értelmiség tanszéklklub-kultúráját; a populáris McWorld-kultúrát és a neoprotestáns kisegyházak és közösségek feltűnően gyorsan terjeszkedő kultúráját (Berger, Peter L.: *A globális kultúra négy arca*. 2000, 1998. július–augusztus). A kutatások mindenütt ezek jegyében indultak, majd elég hamar elkanyarodtak az adott országban feltűnően megjelenő irányokba. (Innét a Berger–Huntington-kötet címe.) A magyarokkal sem volt ez másként. Itt némileg az is nehezíti a tájékozódást, hogy Kovács János Mátyás nem tekinti rendszeralkotónak a globalizációs folyamatok (gazdasági, politikai, katonai stb.) együttesét. Előszava – *Egy nemszeretem fogalom: a globalizáció. Kutatás a szakma szélén* – és az általa írt részek tanúsága szerint minden kulturális hatás vagy csere lehetséges globalizációs mozzanatként értékelhető. A téma súlyát így a kötet tizenhárom tanulmánya hordozza. A szerkesztő öt fejezetbe rendezte őket, melyek az első – történeti – fejezet után a „globalizátorokról”, az „utazó gondolatokról”, a (nyugati eredetű) „kulturális intézmények fogadtatásáról” és Magyarország kulturális exportjáról szólnak. A tanulmányok legtöbbször öröme fog telni az olvasónak: sok érdekes tapasztalatot, új ismeretet nyújtanak, a fejezetek, alfejezetek jól tagoltak, fantáziámozdító alcímekkel vannak ellátva (érdemes elolvasni a

tartalomjegyzéket), a tájékozódást jól segítő irodalomjegyzék tartozik hozzájuk, és majdnem mindegyik jól van megírva.

Szilágyi Ákosé az első. Az ő tézise úgy szól, hogy Magyarországnak már át kellett élnie egy másféle globalizációt, a Szovjetunióét. Ez tanulmányának címéből is kiderül: *Két globalizáció Magyarországon. Nyomok a romokban*. Kiindulópontja az, hogy a Szovjetunió, birodalomjellegénél fogva, egy szükségképpen globálisként elgondolt politikai (katonai), társadalmi, gazdasági és kulturális folyamatba igyekezett betagozni mind közelebbi (KGST), mind távolabbi partnereit. Versengésében a Nyugattal az idők szak végére egyre több olyan lépésre kényszerült, amely őt magát tette az egyetlen valóságos globalizációnak, a nyugatnak tárgyává. A leszakadó partnerek fölött azonban nem múltak el nyomtalanul a szovjet globalizálás évtizedei. A hivatalos szovjet (orosz) kultúra jegyei szinte pillanatok alatt elröppentek kulturális életükből, de, mint Szilágyi Ákos írja: „a Magyarországon nem épp történelmi előzmények nélküli etatista modernizáció szerkezeti, érületi, mentalitásbeli nyomai a rendszerváltás után sem tűntek el, jelen vannak és éreztetik hatásukat politikában, gazdaságban, kultúrában – észak-nyugaton és viselkedési módokban – egyaránt.” (64. old.)

Rögtön ezután következik a kötet legmozgalmasabb írása Kovács Évától *Megszállók, vendégek, szomszédok. Amerikai katonák Taszáron* címmel. Munkacsoportja a boszniai háború idején, 1995-től 1999-ig szociográfiai módszerekkel követte nyomon a NATO rendelkezésére bocsátott légitámasz amerikai használóinak és különösen Taszár község lakóinak kölcsönös kapcsolatait, feszültségeit, konfliktusait, megbékélését és egymás tudomásulvételét. Ezeknek az eseményeknek és az eredetileg elitalakulatnak számító magyar repülő kálváriájának rövid összefoglalóját olvashatjuk itt. A legfeltűnőbb tapasztalat kétségkívül az, hogy a fölöttébb optimista várakozási periódus után a történet „szereplői többnyire a gyarmatosítás kulturális mintái alapján értelmezték helyzetüket, [...] mert a helyzet általában is magában hordozta a

gyarmatias cselekvés és gondolkodás lehetőségét” (77. old.). A tanulmány függeléke a taszári bázis *American Endeavor* című havilapjából közöl tudnivalókat az országról és lakóiról – ez minden pénzt megér!

Elméleti cikk következik, e nemből az egyetlen a kötetben, Melegh Attila: *Mozgó Kelet. Globális térképek és státustörvény*. Itt arról van szó, hogy mely hatásokra és milyen eljárásokkal lehet átváltoztatni a korábbi Kelet–Nyugat dichotómiát és Kelet–Nyugat lejtőt – az orientalizmus némi megőrzésével ugyan – globalizációs térérzékelésre és globalizációs lejtővé. E célra a szerző hermeneutikai módszert választ: „kijelölünk bizonyos kijelentéseket, majd ezeket elemezve keressük a kijelentések megformálásának és szétszóródásának rendjét, azaz a diskurzust vagy diskurzusokat” (110. old.). Az elmélet alkalmazását a szerző az utolsó lapokon egy miniatűr esettanulmányban mutatja be, amelyben a magyar státustörvény (ma már kedvezménytörvény) igen heves bírálat tárgya mint az uralkodó elit kísérlete „egy régi-új kis magyar helyi gyarmatosításra” (124. old.).

Nyíri Pál rövid tanulmányából, melynek címe *Párhuzamos globalizáció. Kínaiak Magyarországon*, megtudjuk, hogy Kína gyanítható globalizáló szenvedélye komolyan veendő. A Kínai Népköztársaság befelé érvényesülő „irányított globalizációjával” (lásd Berger–Huntington: *i. m.*) párhuzamosan, 1989 óta egy kifelé ható, ugyancsak sok tekintetben irányított migrációs politika figyelhető meg, amely az újonnan alakuló diaszpórát a kínai politikába – de legalábbis az ország külkereskedelmébe – integrálja. Magyarország e tekintetben nemcsak fontos migrációs célpont, hanem regionális központ is lett. A kínaiak 2002-ig négy könyvet, 2002-ben tíz periodikát jelentettek meg Magyarországon, és leforgattak egy húszrészes filmsorozatot is (144. old.). Ezekben a magyarok meglehetősen jóra való népségnek mutatkoznak, akiknek azért van mit tanulniuk a kínaiaktól. Azokat, akik hazánkban globalizáló (vagy annak tartott) eszmearamlatok és intézmények terjesztésére vállalkoztak, kisebb-nagyobb csalódások is

érték. A legnagyobb kétségkívül Acsády Juditot (és társnőit), akitől a „*Kellett nekünk feminizmus? Nyugati gondolatok hazai fogadtatása*” címmel olvashatjuk egy nálunk kissé művi mozgalom hányattatásainak igen tanulságos összefoglalását. A mi *women's studies* és *gender studies* nevelte feministaink, bár ismerik a hazai feminizmus (imitt-amott kihagyásos, de mégis majd évszázados) történetét, nem azt folytatják, inkább a friss amerikai importra hagyatkoznak. Még ennél is kevésbé érdeklik őket a magyar nők többségének aktuális és szorongató gondolata, akik 1989 után hirtelen elvesztették a korábbi rendszertől kapott – álságos, de mégiscsak létező és használható – jogait és kedvezményeiket. Acsády Judit a jelenkori feminizmusnak egy eléggé radikális áramlatát képviseli, elvárja a hagyományos nemi sztereotípiák (és szerepek) megváltozását (megváltoztatását), és tudomásul veszi mint regionális sajátosságot vagy különbséget, de igen kevésbé lelkesen, hogy a kelet-európai nők még mindig igyekeznek szépek lenni (szépitkezni), és tetszeni akarnak a férfiaknak. Hazánkban a vezető értelmiségi nőket sem sikerült megnyerni a mozgalomnak, a nők tömegéhez pedig el sem jutott. Maradt a nótudományok oktatása és a részvétel az emberi jogaihoz kapcsolható akciókban, a gyermekvédelemben, a családon belüli erőszak elleni fellépésben.

A kulturális globalizációnak talán a legfeltűnőbb áramlata a vallási – lelkesítő – mozgalmak reneszánsza és hihetetlenül gyors terjedése. Közülük a neoprotesztantizmusba betagozódó pünkösdi karizmatikus mozgalom híveinek száma némelyik forrás szerint a kilencvenes évek közepére elérte a 600 milliót. Ezek az egyházak azáltal látszanak alátámasztani a globális (hatalmi és gazdasági) strukturák kiépülését és működését, hogy bennük a hívó inkább individuumbként, semmint közössége tagjaként gyakorolja vallási-lelki életét, és az egyház erősen támogatja a hívek személyes – racionális – céljait, és kiemelten anyagi boldogulásukat. Kamarás István tanulmánya – *Új vallási jelenségek Magyarországon. Globalizáció és helyi sajátosságok* – először kitűnően össze-

foglalja a téma nemzetközi aspektusait, majd rátér a később kezdődő hazai mozgalmak eltéréseinek összefoglalására. A hazaiak közül egy nagyon specifikus új egyháznak, a Hit Gyülekezetének a fő vonásait és tevékenységét ismerteti részletesen. A szerző erudíciója és terepkutatói tapasztalata különösen értékesé teszi írását.

Kovács János Mátyás jó másfél évtizede kutatja a közgazdasági eszme változásait Magyarországon és régióinkban, és számos tanulmányt közölt e tárgyban. Itt közzétett írása – *Vissza a fősodorba? A magyar közgazdasági gondolkodás nyugatosodása* – azonban nem ezek számát szaporítja, műfajára nézve leginkább szövegváltozatok, kiegészítések, kommentárok és gondolatok sorozata egy másik – immáron jólfészült – cikkhez. Ezt a cikket nem nehéz megtalálni: János Mátyás Kovács: *Business as (Un)usual. Notes on the Westernization of Economic Sciences in Eastern Europe*. In: Max Kaase and Vera Sparschuh (eds.), Agnieszka Wenninger (co-ed.): *Three Social Science Disciplines in Central and Eastern Europe. Handbook on Economics, Political Science and Sociology (1989–2001)*, Social Science Information Centre (IZ)/Collegium Budapest, 2002; terjedelme körülbelül a negyede a kötetünkben szereplőnek. A szerző elmékedései, kisebb-nagyobb dühei és bánatai két fontos probléma körül forognak: miért nem igazán eredményes és termékeny nálunk a nyugati eszmék befogadása (megengedve, hogy nem csak a fősodor létezik ebben a tudományágban); és miért nem sikerül integrálni a nemzetközi tudományosságba a specifikus magyar módszereket és eredményeket (feltéve, hogy vannak ilyenek, és képesek volnának hozzájárulni valamivel a közgazdaságtudományhoz)? Egyik kérdésre sincs határozott válasz, a felhozott sok kicsi részlet sem ad ki teljes képet, de végigolvasván a cikket, az olvasó sok információval és ötlettel (természetesen a Kovács János Mátyás ötleteivel) lesz gazdagabb.

„*Very English – Very Good!*” *Gondolatok az angol nyelv magyarországi terjedéséről*, áll Medgyes Péter írásának az élén. A két nagyon különböző stílusú cím közül valójában a második érvényes: szabályszerű kis tanul-

mányt kapunk ábrákkal, statisztikai táblákkal, szakvéleményeket idézve, bár valamely oknál fogva a szerző helyenként az általánosan elfogadott magyar értekező prózát a bulvárszargonból merített kifejezésekkel („überol” és effélék) vegyíti. Az alig húsz oldalas munka két fő részből áll: az első az angol nyelv világhódításával és várható jövőjével, a második magyarországi terjeszkedésével (és a feltűnően szűk körre kiterjedő nyelvtudással) foglalkozik. Az anyaggyűjtésbe és feldolgozásába bevont szakértőkről az átlagolvasó, annak alapján, amivel írásaikban találkozunk, azt gondolhatja, hogy körükben nincs protekciója a magyar nyelvnek. Van közöttük, aki a nyelvet kizárólagosan a kommunikáció eszközeként tartja, és számára így, érthető módon, mindenféle nyelvművelés értelmetlen. Ha a vonatkozó magyar irodalmat tekintjük, feltűnik, hogy a legtöbbet olvasható szerzők mily kevésbé látják veszélyeztetve anyanyelvünket a globál-angol hatásaitól, különösen a francia, újabban a német, sőt hovatovább az angol véleményekhez képest.

A globálisnak tekintett vagy a globalizálódást kiterjesztő kulturális intézmények hazai fogadtatásáról szóló írások közül az első Haraszi Miklósé, *A teremtés hét napja. A média demokratizálásáról*. Hipotézisnek talán merész volna, de Haraszi Miklós mélységesen hisz abban, hogy az amerikai alkotmány (a First Amendmenttel), a BBC charta vagy akár a német törvényi szabályozás olyan demokratikus médiát képes létrehozni, amely szükségképpen globálisvá válik. Ebben a felfogásban a demokratikus média egyben liberális is, illetve az illiberális média nem lehet demokratikus. A „kommunista előglobalizáció” akciói közül a „lokálpatriotizmus, a környezetvédelem, a népzenemozgalom mind-mind az antiglobalizációs nyugati mintát követi” (291. old., kiemelés az eredetiben). Később pedig „a posztkommunista média jóval korábban alkalmazkodik a kereskedelmi média globális mintáihoz, a profittermelő sajtó globális filozófiájához, mint a demokratikus sajtó filozófiájához, a többpárti demokráciáról való politikai tudósítás művészetéhez” (292. old.). Haraszi úgy látja, hogy

ez utóbbit tekintve nálunk a kilencvenes években csak romlott a helyzet (az nem derül ki, hogy mikor volt jobb és mitől), amin az újságírói professzionalizmus erősödése, az újságírók demokratikus szocializációja segíthet, feltéve, hogy „szerves társadalmi akarattal” támogatják.

Reszkető Petra és Váradi Balázs dolgozata, az *Elöl-hátul doktor. A tudományos címek mai rendszerének kialakulása* intézményi aspektusból vizsgálja, hogy globalizálódik-e végre a magyar tudományosság. Kiindulópontjuk e résztémát illetően az, hogy a hazai tudományos intézmények a rendszerváltozással akár visszatérhetek volna a háború előtti német eredetű címekhez, akár átválthattak volna a jelenkori amerikaiakra (ez voltaképpen egy, a PhD), hiszen az elmozdulás a szovjet eredetű rendszertől a nyolcvanas években már megkezdődött. De nem, valamilyen átláthatatlan vegyes rendszer jött létre, amelynek a fő célja az, hogy senki se járjon rosszabbul a címeikkel, rangokkal, mint azelőtt. Tanulmányuk két részből áll, ezek közül az első a hazai tudományos címrendszerek történetét adja elő, korrektül és alaposan, és még eléggé olvasmányosan is. A második részben jön a fekete leves, itt még modell is látunk, és a szerzők, állításuk szerint, a jelenkori politikai gazdaságtan *rational choice* fogalmával értelmezik az 1989 és 1994 között történeteket. (Mancur Olson hatása – lásd a „járadék vadász” és a „potyautas” fogalmának használatát – mintha jobban felismerhető volna.) A fölöt-ebb tudálékosra sikerült elemzést csak egy-egy emlékezetes mondat teszi élvezhetővé. Például: a tudományos címek rendszere „feladatát akkor látja el jól, ha minél több munkát spórol meg a tudósok vásárlóinak” (334. old.). Globalizálódásról itt nem sok szó esik, a tanulmányírók számára annyira természetes a tökéletes belesimulás eszméje (a tanszékklub-kultúrába), hogy már ki se mondják, legföljebb egy-egy mondat árulkodik arról, hogyan értendő. Mondjuk előfordulhat, hogy némely kutatók „olyan aldiszciplínában alkottak, melyről az integrálódással nyilvánvalóvá lett, hogy nincs az illető tudományág főáramában” (339. old.).

Végkövetkeztetésük, hogy a nemzetközileg integrált tudományoknak ki kell kerülniük „az Akadémia portfóliójából” (341. old.) mind a címek, mind a pénzek osztogatását tekintve.

A külföldi cégek, szervezetek – különösen a nagy nemzetközi befektetők – akkor tudnak a legolcsóbban és legeredményesebben behatolni egy új területre, ha ott a sajátjukéval azonos intézményeket és magatartásokat találnak. Ebből a szemszögből a globalizáció egyik alapvető feltételével (és következményével), a homogenizálódással foglalkozik Sik Endre *Kapcsolatérzékeny útfüggőség. Magyar korrupció?* című tanulmánya. A mű elméleti traktátusként indul, de ezt elég hamar elmékedések, példák, történetek váltják föl, melyek mind érdekesek, csak épp a definíciók hiányoznak, s az elmélet kifejtetlen marad. Sik Endre szerint a kapcsolatérzékeny társadalmak útfüggők, az útfüggőség pedig akadályozza, hogy beilleszkedjenek a „fehér, angolszász, protestáns” társadalmak által létrehozott, globálisnak tekintett rendszerbe, ahol személyes kapcsolatok (és korrupció) helyett szerződések és törvények szabályozzák a viszonyokat. Nagyon érdekes hipotézise az, hogy a kapcsolatok rendszere társadalmi tökéletként működik, s ez az útfüggő társadalmakra nézve a Gerschkenron-féle fejlesztési tipológia negyedik eleme lehet. Nehéz viszont megbarátkozni azzal, hogy a szerző a korrupció fogalmát helyezi – akár mennyire fontos is – a kapcsolatérzékenység, illetve útfüggőség tárgyalásának középpontjába (bár manapság találkozni szerzőkkel, akik egész társadalmakat szőröstül-bőröstül korrupciónak nyilvánítanak, főként ha az adott országban a vállalatok csődbevitel, felvásárlása nehézségekbe ütközik). Miként a címéből is gondolható, a tanulmánynak arra a kérdésre kell válaszolnia, mennyire alkalmas a magyar kultúra (társadalom) arra, hogy a globális kultúra (társadalom) teljesen befogadja. Amennyire érteni lehet, csak félig-meddig, meg talán sokba is kerülne.

Nem volt rossz ötlet fölvenni a kötetbe egy tanulmányt civil szervezet által gyakorolt jótékonyaságról, vagy ami ugyancsak gyakori, társadalom-

jobbító célzatú ajándékozásról (szponzorálásról). Zentai Violetta *Átkelés a nyitott társadalomba. Globális és lokális a Soros Hálózatban* című tanulmánya hivatott betölteni a kötetben ezt a szerepet. Elolvasván, kapunk némi ízelítőt abból a kultúrából, amelyben kívánatos a lojalitást, elkötelezettséget, pozitív viszonyulást (nyilvánvalóan ez a globális – amerikai – kultúra) bizonygatni, és abból a másikból, amelyben bármilyen sanda célzás megengedett a nekünk nem tetsző egyedekkel, csoportokkal szemben (félő, hogy ez a lokális, vagyis hazai). A tanulmány fő gondolatait – mai filantrópia, Soros György tevékenysége, az alapítvány (alapítványok), kelet–nyugati és kelet–keleti kapcsolatok, tovagyűrűző hatások, feszültségek és bírálatok – az általánosságnak egy közepes, sőt annál valamivel magasabb szintjén adja elő, amiből aligha lehet megtudni valami biztosat vagy kézzelfoghatót. Sebaj, valaki egyszer majd csak megírja.

A kitarító olvasó jól jár: a kötetbe szerkesztett írások közül az utolsó a legolvasmányosabb, szerzője író, Dalos György, témája *Frankfurt '99. Szélgjegyzetek egy kudarcos sikerhez*, műfaja irodalmi riportázs – mondhatni tényföltérás – huszonkét rövidke fejezetben. Az átlagos újságolvasó csak annyira emlékszik, hogy amikor közeledett a magyarokat díszvendégként (Schwerpunkt) meghívó kiállítás nyitása, ezt több irodalmi csoport és érdekképviselet soha vissza nem térő alkalomnak tekintette a magyar irodalom minden fontos szerzőjének és művének bemutatására, mások ellenben rámutattak, hogy a könyvvásár nem irodalmi, hanem üzleti esemény, amivel csak az volt a baj, hogy ez utóbbiaknak vagy azoknak, akiket képviseltek, addigra már biztos helyük volt a könyvvásáron (fordítás, példányszám a német kiadónál, recenzió a legfontosabb lapokban). Dalos György érzékletesen, de egyben tartózkodóan írja le a botrányok és melléfogások sorozatát, érdekes módon annak az állításának az igazolására, hogy a magyar szereplés külföldről nézve sikeres volt, és csak itthon bizonyult abszolút kudarcnak. Mégis azzal a gondolattal tesszük le a könyvet, hogy az elmúlt

században a magyarok megtanultak csapatokat küldeni az olimpiára, szervezni eucharisztikus kongresszust és világifűsági találkozót, filmeket benevezni fesztiválokra, és részt venni a velencei biennálén, amihez nem kellett más, mint valamennyi emberi együttműködés és némi hozzáértés, és ez most lám, mind el van felejtve. Kicsit vigasztalan az egész.

Az utolsó mondatot, ha lehet, ne tekintse az olvasó a katasztrófizmus megnyilvánulásának, amitől Kovács János Mátyás hatvanoldalas utószávéban (445. old. 16. jegyzet) óva int minket. Az utószó címe: *Vérsengő ajánlatok – passzív rezisztencia. Egy „gyenge” kultúra erejéről*. Az utószó volna az a fejezet, amelyből kiderülhetne, hogy a kötet szellemes címének megfelelően nálunk mi volt/van zárva, és mire kell/kellett várni. Határozott választ egyik kérdésre sem kapunk, ellenben tömértelen ötletsziporkával és kanyargós gondolatmenettel találkozhatunk, mégpedig mind-mind annak szolgálatában, hogy a szerző cáfolja az amerikai hegemoniát a kulturális globalizációban, és megmagyarázza aggodalmát a globalizációs folyamatok előrehaladását illetően, többek között Magyarországon is, és többek között Európa miatt, amely ezt az előrehaladást részlegesen korlátozza, és egyes elemeit visszafordíthatja. A többi: Kovács János Mátyás személyes élményei, amelyek sokszor önmagukban is érdekesek, de az sem érdektelen, hogy többnyire általánosítva, mindenki élményeként adja elő őket, holtlyakran csak a közvetlen környezete tagjaiéval vagy a szerzőtársaiéval közösek.

A könyv mindegyik fejezetét egy-egy jól választott fotó vezeti be, és a szerzők munkahelyének felsorolása, névmutató, tárgymutató és a szokásosnál bővebb – tizenegy oldalas – angol nyelvű ismertetés zárja a kötetet. Ez a mű a könyvkiadás termékeként is megállja a helyét: szerkesztő, szöveggondozó, és korrektor elvégezte, ami tőlük mindenkor elvárható volna; a könyv külseje izléses; a nyomás, tördelés megfelel a követelményeknek; a Szegedi Kossuth Nyomda kőtészétét dicséri, hogy ahol kinyit-

juk, ott marad nyitva, de nem is akar szétesni a könyv. Bárcsak gyakrabban találkoznánk ezekkel az erényekkel!

LÁNYI KAMILLA

Grzegorz W. Kołodko: Globalizáció és a volt szocialista országok fejlődési tendenciái

Kossuth Kiadó, Budapest, 2002. 175 old., 1990 Ft

Mi és a globalizáció – voltaképpen ez a tárgy Grzegorz W. Kołodko könyvének, melyet a lengyel, orosz és ukrán kiadással egyidejűleg magyarul is közreadott a Kossuth Kiadó. Ritkaság ez manapság, amikor annyira elszigetelődött egymástól az egykori szocialista országok közgondolkodása. Csak örülhetünk tehát, hogy a magyar olvasó számára is hozzáférhető a kétszeres korábbi lengyel pénzügyminiszter és miniszterelnök-helyettes gondolatai arról, hol is tartunk másfél évtizeddel a rendszerváltás kezdete után. Hiszen a kérdéskör, amelyet Kołodko tárgyal, ugyanolyan fontos a magyaroknak, mint a lengyeleknek: miképpen tudunk helytállni a globalizáció viharában, másfél évtizednyi viszontagságos rendszerváltás a hátunk mögött.

Amikor az egykori szocialista országok nagy nehézségek árán átlépnek az összeomlott szocializmusból a kapitalizmusba, nem egy statikus, biztonságos, hanem egy folytonosan, viharosan változó világba lépnek be, ahol még annak is naponta új kihívásokkal kell megküzdenie, aki otthonosan mozog benne. Mi azonban, kelet-közép-európaiak nem mozgunk otthonosan. Indokolt a kérdés: hogyan tudunk megfelelni az új követelményeknek. S minderről az a közzgazdász értekezik, aki számos fontos megfigyelést tett a lengyel gazdaság és általában az egykori szocialista or-